

СОЦІОЛОГО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОРОЗУМІННЯ І ДЕРЖАВОЗНАВСТВА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2021-3-4.1>

Костицький В.В.,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-1692-9810

ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ ДЕРЖАВИ ЯК ВИРАЖЕННЯ ЇЇ СУТНОСТІ І ПРИЗНАЧЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ

SIGNS AND PROPERTIES OF THE STATE AS AN EXPRESSION OF ITS ESSENCE AND PURPOSE IN SOCIETY

Анотована стаття – чергова публікація автора, присвячена проблемам сутності сучасної держави – розпочинається із історичної довідки, у якій аналізується розуміння терміна «держава» у різні періоди розвитку цивілізації. Така багатогранність і навіть поліструктурність як у розумінні сутності і призначення держави та її функціонування й розвитку, на думку автора, зумовлюють потребу у постійному поглибленні знань про державу та дослідження феномену держави як суспільного явища, появу у юридичній науці ідеї про присутність держави одночасно на різних рівнях суспільства, що приводить до утворення кількох «модусів державності», можливість розглядати державу з різних ракурсів дослідження. У статті звертається увага на класичне, релігійне, класове розуміння держави, позначаються доктринальні підходи до визначення сутності і призначення держави, зокрема юридичний (Г. Єллінек, Г. Кельзен), плюралістичний (Г. Дж. Ласкі, М. Дюверже, Р. Даль, Р. Дарендорф), соціологічний (Ж.Ж. Руссо, Т. Гоббс, І. Кант), інформаційно-кібернетичний (К. Дойч), технократичний (Дж. Бернхейм, Дж.К. Гелбрейт, О. Богданов, Д. Белл, Т. Веблен), елітарний (Г. Моска, В. Парето, Дж. Сарторі, Х. Ортега-і-Гассет), підхід з позиції загального добробуту (Дж. Кейнс, Дж.К. Гелбрейт, А. Пігу), теорія конвергенції (Дж.К. Гелбрейт, Р. Арон, П.О. Сорокін), теорія правової держави, теорія соціальної держави (Дж. Кейнс, Г. Ріттер), теорія соціальної правової держави (В. Костицький). Автор стверджує, що наявність у держави багатьох граней не спростовує наявності у держави певної сутності, в якій відображаються найбільш істотні риси, властивості її природи а позбавлення держави сутності перетворює її на асоціальне явище. З урахуванням наявних визначень у статті надано таке поняття держави: держава – це суверенна політико-територіальна організація публічної влади у суспільстві, яка здійснюється спеціальним апаратом управління відповідно до правових приписів з метою узгодження особистих, корпоративних (групових) та загальносуспільних інтересів. На думку автора, сутність і призначення держави у суспільстві розкриваються через її ознаки та властивості, які розглядаються у статті. Завершується стаття висновками, за якими основне у з'ясуванні сутності держави – її соціальне призначення, котре є віддзеркаленням функцій держави та виразом сучасного розуміння держави і її сучасності.

Ключові слова: держава, сутність держави, поняття держави, ознаки держави, властивості держави, соціальне призначення держави.

Annotated article – another publication of the author, devoted to the problems of the essence of the modern state – begins with a historical reference, which analyzes the understanding of the term “state” in different periods of civilization. Such versatility and even polystructurality in understanding the essence and purpose of the state and its functioning and development, according to the author, necessitate constant deepening of knowledge about the state and research of the state phenomenon as a social phenomenon, the emergence of the idea of the state society, which leads to the formation of several “modes of statehood”, the ability to view the state from different perspectives. The article draws attention to the classical, religious understanding of the state, indicates doctrinal approaches to defining the nature and purpose of the state, in particular, juridical (G. Jellinek, G. Kelzen), pluralistic (G. J. Lasky, M. Duverger, R. Dahl, R. Darendorf), sociological (J. J. Rousseau, T. Hobbes, I. Kant), information and cybernetics (K. Deutsch), technocratic (J. Bernheim, J. K. Galbraith, O. Bogdanov, D. Bell, T. Veblen), elitist (G. Mosca, W. Pareto, J. Sartori, X. Ortega y Gasset), approach from the standpoint of general welfare (J. Keynes, J. K. Galbraith, A. Pigou)), the theory

of convergence (J.K Galbraith, R. Aron, P.A Sorokin), the theory of the rule of law and welfare state (J. Keynes, G. Ritter), the theory of the welfare state (V. Kostytsky). The author argues that the presence of many facets in the state does not deny the existence of the state of a certain essence, which reflects the most important features, properties of its nature and deprivation of the state of essence turns it into an antisocial phenomenon. Taking into account the existing definitions, the article provides the following concept of the state: the state is a sovereign political and territorial organization of public power in society, which is carried out by a special administration in accordance with legal requirements to reconcile personal, corporate (group) and public interests. According to the author, the essence and purpose of the state in society are revealed through its features and properties, which are considered in the article. The article concludes with the conclusion that the main thing in clarifying the essence of the state is its social purpose, which is a reflection of the functions of the state and an expression of its modern understanding of the state and its modernity.

Key words: *state, essence of state, concept of state, signs of state, properties of state, social purpose of state.*

«Труднощі у визначенні поняття «держава» поглиблюються тим, що даним терміном здебільшого позначаються різноманітні предмети і явища»
Г. Кельзен

В умовах сучасних глобальних викликів перед державою постають проблеми, вирішення яких обумовлює переосмислення суті, призначення і ролі держави у суспільному житті. Термін «держава» з'являється в науковому, філософському й політичному лексиконі доволі пізно – а саме у Новий час в Західній Європі. Спершу цей термін набуває широкого використання в Іспанії («estado»), Франції («etat») та Німеччині («Staat»). До того для позначення держави використовувалися слова «res publica», «civitas», «regimen», «imperium» тощо [6, с. 149–154; 9, с. 95]. Цікаво, що в європейських мовах термін «держава» першопочатково пішов від латинського слова «status» («стан») й поступово набув трьох основних значень: спершу цей термін використовувався для ідентифікації прихильників влади, надалі – для позначення людей, що володіють владою або самого володіння владою, згодом уже відображав систему організації влади у суспільстві, а з XVII ст. термін «держава» використовують для позначення державних органів як системи політико-територіальної організації влади.

Зрештою, досі поняття держави залишається складним для розуміння й тлумачення. Це зумовлено неоднозначністю самої держави як суспільного феномену, багатогранністю її проявів та тривалістю еволюції протягом історії людства, так і різноманітним сприйняттям вченими одних і тих самих державно-правових явищ [2, с. 181].

Багатогранність, поліструктурність, різноманітність буття, поєднання статичності й динаміки функціонування й розвитку держави зумовлюють постійне поглиблення знань про неї, вихід до нових граней і зрізів осмислення і сприйняття цього феномену. Так, у сучасній юридичній науці було висунуто ідею про присутність держави одночасно на різних рівнях суспільства, що приводить до утворення кількох «модусів державності». Останнє дозволяє розглядати дер-

жаву різноаспектно, з різних позицій та ракурсів дослідження. Тому, наприклад, при аналізі співвідношення держави і громадянського суспільства зазначається, що вони являють собою різні типи агрегування однієї і тієї ж людської колективності, що досягла стадії цивілізації [18, с. 98].

Поняття і сутність держави по-різному відображалось дослідниками галузей науки, в тому числі філософії, соціальної філософії та філософії права, політології, соціології та соціології права, правознавстві та державознавстві. Так, Аристотель акцентував на управлінській та комунікативній сутності держави, яка для нього була об'єднання вільних громадян, що дозволяє реалізувати природну потребу людей у комунікації. У розумінні І. Канта сутністю держави як об'єднання багатьох людей, підпорядкованих правовим законам, якраз і є підпорядкування її праву, яке досягається відповідністю державного устрою і режиму принципам права. Г.Ф.В. Гегель розглядав державу як втілення ідей розуму, свободи і права. Марксистки акцентували увагу на класовій сутності державної влади як виразника інтересів багатих.

Множинність розуміння сутності держави, тим не менш, не виключає можливість визначення її як внутрішнього змісту функціонування держави, яке виражає єдність (спільність, солідарність) загально-соціальних і вузько-класових (соціально-групових) інтересів громадян [26, с. 64]. Також у науковій літературі сутністю держави вважається система найбільш істотних зв'язків, відносин, властивостей та тенденцій розвитку.

Поряд із наведеними вище існує й багато інших підходів до розуміння сутності держави, зокрема: 1) юридичний (Г. Єллінек, Г. Кельзен), в якому сутність держави визначається фікцією юридичної особи; 2) плюралістичний (Г. Дж. Ласкі, М. Дюверже, Р. Даль, Р. Дарендорф), за яким сутність держави – в її залежності від різних угруповань людей (страт); 3) соціологічний (Ж.Ж. Руссо, Т. Гоббс, І. Кант), відповідно до якого сутність держави полягає в юридичній персоніфікації народу, детермінованій необхідністю централізації економічних відносин; роль держави – в організації загальнонаціональних завдань і арбітражі соціальних груп; 4) інфор-

маційно-кібернетичний (К. Дойч), з позиції якого сутність держави розуміється як кібернетична система введення, обробки і виведення управлінської інформації з наявністю прямих і зворотних зв'язків; 5) технократичний (Дж. Бернхейм, Дж.К. Гелбрейт, О. Богданов, Д. Белл, Т. Веблен), за яким сутність держави полягає у професійній управлінській діяльності менеджерів, які володіють знаннями та інформацією; 6) елітарний (Г. Моска, В. Парето, Дж. Сарторі, Х. Ортега-і-Гассет), за яким сутність держави вбачається у здійсненні управління суспільством елітарними прошарками, які ведуть боротьбу за оволодіння державною владою; 7) підхід з позиції загального добробуту (Дж. Кейнс, Дж.К. Гелбрейт, А. Пігу), який вбачає сутність держави у вираженні інтересів усього народу і в забезпеченні за державної підтримки високого рівня життя всіх верств суспільства; 8) теорія конвергенції (Дж.К. Гелбрейт, Р. Арон, П.О. Сорокін), за якою має місце зближення сутності держав різних типів; 9) теорія правової держави, за якою сутність держави полягає в забезпеченні соціальної справедливості за допомогою права, захисту прав і свобод людини і громадянина; 10) теорія соціальної держави (Дж. Кейнс, Г. Ріттер), за якою сутність держави полягає в забезпеченні певного консенсусу вищих соціальних цінностей (права людини, свобода, власність, демократія, соціальна рівність тощо); 11) теорія соціальної правової держави, яка поєднує людиноцентризм ліберальної держави та соціоцентризм, необхідний в епоху глобальних викликів, що постали перед людством (В. Костицький).

Слід зауважити, що в сучасній літературі трапляються спірні позиції, автори, яких, наприклад, вважають, що «сутність держави – це своєрідна міфологема, що є наслідком диктату однієї дослідницької програми. Саме тому в держави немає сутності. Вона складається з нескінченної кількості іпостасей і проявів і постає, передовсім, способом комунікації між людьми з приводу вирішення певних спільних проблем, тобто її виникнення є наслідком раціоналізації політичного простору» [5]. Наявність у держави багатьох граней, проявів тощо не спростовує наявності у держави певної сутності, в якій відображаються найбільш істотні риси, властивості її природи. Натомість позбавлення держави сутності перетворює її на асоціальне явище, украй абстрактне (довільно сконструйований результат певної «дослідницької програми»), відділене від суспільства, що не відповідає провідним як попереднім, так і сучасним історичним, соціологічним, політологічним та юридичним підходам до тлумачення феномену держави.

Таким чином, питання сутності держави було і залишається одним із ключових у розумінні цього суспільного явища. Домінуючим при її вивченні нині є загальносоціальний підхід. Інші підходи, зокрема такі як національний, релі-

гійний, юридичний, конфліктологічний тощо, є компліментарними до загальносоціального підходу.

Сутність і призначення держави також обумовлені особливостями її заснування. Зрозуміло, що заснування держави докорінно відрізняється від її проголошення. Можемо цю тезу проілюструвати на прикладі відновлення державності в Україні, яке стало можливим завдяки ухваленню Верховною Радою України 24 серпня 1991 року Акту проголошення незалежності України. Однак заснування сучасної Української держави, на нашу думку, не може бути обмежено тільки таким визначальним та історичним юридичним фактом її проголошення, а має охоплювати певний історичний відрізок часу, від ухвалення у Верховній Раді України Декларації про державний суверенітет України та згаданого вище Акта проголошення незалежності України, рішень референдуму 1 грудня 1991 року аж до прийняття 28 червня 1996 року Конституції України – Суспільного договору, підготовка котрого була розпочата ще у I скликанні Верховної Ради України і зайняла кілька років і котрим і було визначено остаточно, якою ж є держава Україна. Тобто тільки в наступному, другому скликанні Верховної Ради України після подолання тривалого політичного протистояння, що обумовлювалось і зовнішнім чинником, за участі автора статті було досягнуто компромісу і 28 червня 1996 року ухвалено Конституцію України. Саме ухвалення Конституції України 1996 року завершує процес заснування сучасної Української держави, оскільки у цьому Суспільному договорі якраз і визначено, що Україна має бути не тільки незалежною, але й демократичною, соціальною, правовою державою, побудованою, як і сучасні демократичні держави, на принципах відповідальності держави перед людиною, гарантуванні прав і свобод людини і громадянина, які визначають зміст і спрямованість держави, поділу влади між гілками влади з відповідним механізмом стримувань і балансів. Конституція України 1996 року визначила правовий статус людини і громадянина, встановила модель влади та процедуру її формування, основи побудови механізму держави, її адміністративно-територіальну структуру. За Конституцією України 1996 року Український народ є не тільки носієм суверенітету та джерелом влади, але й суб'єктом влади, що підтверджує аналіз ряду статей цього Суспільного договору: народ здійснює владу через органи державної влади і місцевого самоврядування, які сам створює через вибори (статті 5, 7, 69-71); має право законодавчої ініціативи та вирішення найважливіших питань суспільного і державного життя на референдумі (статті 72-73). Український народ є суб'єктом права власності на землю та інші природні ресурси (статті 13, 14); народ відповідальний за

захист територіальної цілісності і суверенітету України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (стаття 17). Отже, реалізуючи свою установчу владу, Український народ засновує сучасну українську державу як безпосередньо, так і через Верховну Раду України.

Сутність держави не є незмінною. На неї продовжують впливати чимала кількість умов і факторів, які здатні певним чином модифікувати соціальну сутність тієї чи іншої держави. Проте принципово важливим є наголос на тісному зв'язку сутності держави з правом. Адже мета в держави та права спільна – «регламентація та організація суспільних відносин, а напрямки, за якими вони реалізують своє призначення, – різні. Якщо право регламентує ці відносини для встановлення передбачуваного та стабільного порядку, то держава за своєю суттю є продовженням цієї ідеї, яка виявляється інституціоналізованою формою такого складного порядку» [24, с. 73].

У сучасній науці державу визначають у зв'язку з її різним розумінням: у субстанціональному розумінні вона визначається як організоване населення, що живе на певній території; в атрибутивному – як офіційний устрій суспільства; в інституціональному – як апарат публічного управління, адміністративний «правлячий механізм» [3, с. 99–102; 27, с. 50]. В юридичному позитивізмі держава часто інтерпретується як корпорація (юридична особа), що конституційована нормативним порядком, функціонує відповідно до ідеї розподілу праці, запроваджуючи органи, безпосередньо чи опосередковано причетні до її функціонування, а порядком, що конститує цю спільноту, є правовий порядок, який, на відміну від міжнародного правопорядку, означається як національний або державний правопорядок [8, с. 315]. На теперішній час поширеним є визначення держави як універсальної політичної організації, що діє на основі адміністративно-територіального розподілу і громадянства, використовує спеціальний апарат для здійснення управління, арбітрування і легалізованого примусу [20, с. 271].

Узагальнюючи, можна визначити, що держава – це суверенна політико-територіальна організація публічної влади у суспільстві, яка здійснюється спеціальним апаратом управління відповідно до правових приписів з метою узгодження особистих, корпоративних (групових) та загальносуспільних інтересів. Водночас це така організація суспільства, що була створена з метою врегулювання суспільних відносин, забезпечення найважливіших суспільних потреб і для цього наділена публічною владою, що закріплюється у правових нормах та поширюється на чітко визначеній території; є самостійним і незалежним учасником міжнародних відносин та має стійкий правовий зв'язок із населенням [14, с. 31].

Її основними ознаками є такі:

1) суверенітет (юридична властивість, що характеризує верховенство, єдність та неподільність державної влади всередині країни та її незалежність на міжнародній арені, правову, політичну, економічну, соціальну самостійність [21, с. 114]);

2) наявність населення в межах кордонів держави, яке перебуває з державою в особливих правових зв'язках на підставі громадянства або підданства, має права і обов'язки;

3) система оподаткування, яке спрямовується на утримання держави та реалізацію нею своїх зобов'язань перед суспільством і людиною;

4) територія держави відповідно з внутрішньою організацією – територіальний устрій, що передбачає поділ держави на адміністративно-територіальні одиниці;

5) постійно чинна публічна влада – влади певної групи людей (еліти) над усім суспільством, що характеризується використанням у випадку непокорення насильницьких примусових засобів; оскільки це влада над суспільством (його частиною), вона є публічною [11, с. 271; 15, с. 55];

6) зумовленість або навіть обмеження влади правом, яке дедалі більшою мірою продукується (створюється), реалізується й удосконалюється самою державою;

7) монополія на застосування примусу (насильства), яка означає, що лише держава від імені суспільства має право на застосування лімітованого правом (легального) примусу (насильства) задля захисту прав громадян, правопорядку, безпеки й оборони держави, збереження інших правових цінностей. Монополія держави щодо застосування державного примусу, з одного боку, пояснюється сутністю держави, завданнями та функціями, які покладені суспільством на дану політичну форму організації, з другого боку, монопольне право держави застосовувати щодо всіх членів суспільства державно-примусові заходи впливає із змісту ідеї Суспільного договору, яка лежить в основі виникнення держави [24, с. 73].

Сукупність наведених ознак об'єктивно засвідчує неможливість виокремлення якоїсь однієї, генеральної чи визначальної, ознаки держави. Без наявної сукупності інших лише однієї ознаки явно не вистачатиме, щоб твердити про наявність держави як такої. У цьому сенсі варто погодитися із видатним французьким соціологом П. Бурдьє, який зауважував, що держава являє собою ніщо інше, як «завершення процесу концентрації різноманітних видів капіталу: фізичного примусу або засобів насильства (армія, поліція), економічного, культурного або, точніше, інформаційного, символічного – концентрації, яка сама по собі робить із держави власника певного роду метакapіталу, що дає

владу над іншими видами капіталу і над їх володільцями» [3, с. 127].

Утім, з другого боку, не слід вдаватися і до перебільшення названих вище ознак держави, оскільки вони можуть з часом трансформуватися, їх питома вага може змінюватися як убик збільшення, так і в бік зменшення. Зокрема, ознака суверенітету держави дедалі більше розмивається в сучасному світі, з'являються несuverенні або частково суверенні держави [22, с. 55–81]. Приклади таких держав – у феномені так званих напівколоній (Іран, Китай, Османська імперія наприкінці XIX – на початку XX ст.) – існували і в попередні історичні епохи. Від частки свого суверенітету деякі держави схильні відмовлятися на користь певних впливових наддержавних організацій і в сучасних умовах (таких, як Європейський Союз тощо). Наявність сталої системи оподаткування як конститутивну (визначальну) ознаку держави так само можна поставити під сумнів, адже в багатьох ранніх державах розвинута система оподаткування була або відсутньою, або ж її заміняла система нерегулярних зборів із завойованих народів чи навіть прямих грабунок під час загарбницьких воєн, що й давав змогу «утримувати» таку державу. Територіальна організація влади в межах чітко окреслених кордонів не є універсальною ознакою держави в тому сенсі, що вона не була властивою для так званих кочових держав, які взагалі не відрізнялися сталістю кордонів (держави скіфів і сьонну, готів і гуннів, тюркська каганати, держава киданів (каракіданів) у Центральній Азії, Монгольська імперія за перших ханів) [10, с. 115–125; 16, с. 100–114]. Крім того, і в сучасних умовах деякі держави подекуди характеризуються тимчасовою або постійною втратою контролю за значною частиною своєю території (Ангола, Грузія, Демократична Республіка Конго, Ліберія, Молдова, Судан, Сомалі, Україна). Публічна влада, особливо в деяких ранніх державах (держави Германаріха, Аттілі тощо), могла й не бути постійно діючою, а зводитися у певний час до додержавних (родоплемінних) форм володарювання. Особливий зв'язок держави із правом, хоч і простежується протягом практично усієї писемної історії, проте не виключено існування так званих докласових і дописемних держав, в яких право фактично існувало у вигляді мононорм і ще не мало чіткого виокремлення із єдиної системи соціальної регуляції соціального життя. Монополія на застосування насильства так само в сучасних умовах поступово втрачається державою [13]. Найперше йдеться про так звані недієздатні держави, до яких відомий американський політолог Ф. Фукуяма відніс Сомалі, Боснію, Руанду, Ліберію, Конго, Сьєрра-Леоне, Східний Тимор, Афганістан [30, с. 158]. Проте ними втрата монополії на застосування насильства не вичерпується: частково вона (монополія) добровільно (більш

або менш) та активно делегується наддержавним організаціям, частково ж застосування легітимного насильства уможливується всередині самого суспільства – знов-таки, у разі делегування відповідних функцій державою. Усі ці застереження слід враховувати під час аналізу специфіки кожної держави, її устрою, взаємодії із суспільством та з іншими державами тощо.

Характерно, що всі названі вище ознаки держави так чи інакше переплітаються й перебувають між собою в тісному взаємозв'язку. Крім того, всі ці ознаки пов'язані з правом конкретної держави, оскільки і встановлення її суверенітету та податкової системи, і відносини з населенням, і функціонування апарату публічної влади тощо опосередковуються здебільшого й насамперед саме нормами права. Відповідно, можна стверджувати, що право пронизує всі суттєві ознаки держави і перетворює всю її діяльність (звісно, в ідеалі) на правову. Зрештою, важко заперечити проти того, що загалом будь-яка «держава не має іншого, крім права, засобу, щоб визначити статус своїх органів, посадових осіб, закріплювати організацію діяльності останніх, встановлювати їх систему, оформляти територіальну організацію населення, успішно здійснювати свої функції. Саме наявність права спричиняє правотворчу, правовиконавчу і правоохоронну діяльність держави, а також поділ влади у ній» [28, с. 66].

Сутність держави також часто розглядається через її властивості, які полягають у тому, що це:

- універсальна офіційна територіальна організація, що дозволяє об'єднати усіх членів суспільства у народ, громадян, а далі і в громадянське суспільство, якого не має без держави, надає можливість поєднати загальносуспільні та особисті інтереси, цінності і потреби;

- централізована організація спеціального загально суспільного апарату публічної влади, в якій всі державні органи мають ієрархічну структурну побудову, тобто нижчестоящі організаційні структури (регіональні (місцеві) органи державної влади, державні підприємства і установи) підпорядковані вищестоящим – загальнодержавним органам державної влади (парламенту, президенту, уряду тощо);

- пов'язана з правом, що виявляється в тому, що вона організовує життя на правових засадах; право юридично оформлює державу та державну владу та тим самим робить їх легітимними, тобто законними; держава здійснює свої функції в правових формах і здатна надавати своїм велінням загальнообов'язковий характер, що забезпечуються можливістю застосування державного примусу;

- встановлює та збирає податки і збори, тобто періодичні обов'язкові платежі грошима, які стягуються державою та формують фінансову основу як функціонування держави, так і виконання нею своїх зобов'язань перед суспільством і людиною [29, с. 38].

Поряд із сутністю юридична наука розглядає також і соціальне призначення держави, що акумулює телеологічну спрямованість і покликана «виправдовувати» її існування в суспільстві. Багато хто з мислителів намагалися охарактеризувати значення держави для існування і розвитку суспільства. Так, Платон стверджував, що призначення держави полягає у підтримці моралі, Г. Гроцій – в утвердженні загального блага [4, с. 74], а Ж.-Ж. Руссо – в забезпеченні загальної свободи [23, с. 209].

Пріоритетним на сьогодні природно вважається соціальне призначення держави, тобто виконання нею комплексу завдань, що відображають довготривалі об'єктивні інтереси та потреби всього суспільства або принаймні його більшості. Дійсно, держава часто здійснює заходи, які відповідають інтересам усього суспільства, усіх соціальних груп та верств населення (організація будівництва доріг, боротьба із пандеміями та стихійними лихами, охорона довкілля, підтримка громадського порядку, боротьба із злочинністю, підтримка науки, культури, мистецтва, охорони здоров'я тощо). Утім, неможливо стверджувати, що держава має таке саме соціальне призначення, як і кілька століть тому. Швидше навпаки, таке призначення поступово змінюється. При цьому соціальна складова частина у процесі розвитку держави, в силу різних причин, постійно зростає, особ-

ливо в добу науково-технічного прогресу, формування інформаційного суспільства, глобалізації та міждержавної інтеграції.

Таким чином, погоджуючись із тим, що соціальне призначення є важливою характеристикою держави, слід зауважити, що соціальне призначення сучасної держави полягає в її різноманітній та різноспрямованій діяльності, скерованій на вирішення завдань, які випливають з необхідності прогресивного розвитку суспільства в цілому. Йдеться передусім про те, що вона є ключовим соціальним арбітром, органом з вирішення загальних справ, без чого неможливе життя суспільства і людини. У цьому сенсі саме держава повинна встановлювати в суспільстві певний правопорядок і підтримувати його, використовуючи свою монополію на офіційний примус, аж до насилля; забезпечувати соціальний мир і стабільність у суспільстві, зменшувати зіткнення між політичними силами суспільства, створювати умови для реалізації конституційних прав і свобод громадян, а також для підвищення якості життя населення країни [25, с. 37]. Водночас соціальне призначення держави зазвичай є віддзеркаленням її функцій, їх своєрідності та співвідношення, а також повноти, якості та ефективності їх реалізації [17, с. 119], тобто виразом сучасного розуміння держави і її сучасності [1, с. 47–50; 12, с. 3–14].

Список використаних джерел:

1. Kostytsky V. Scientific ideas, legal progress, scientific legal doctrine: searching for the optimal power model in the modern state *European science. Európska Veda. Scientific journal. Vedecký časopis, Podhájska*, Vol. 4., 2019, pp. 47–50.
2. Алексеев, Н.Н. Идея государства : учеб. пособ. для студентов вузов, обучающихся по юрид. спец. / отв. ред. Сальников В.П., Сандулов Ю.А. ; Санкт-Петербург. ун-т, Акад. права, экономики и безопасности жизнедеятельности. (2-е изд.), Санкт-Петербург : Лань: Фонд «Университет», 2001. 359 с.
3. Бурдые П. О государстве : курс лекций в Коллеж де Франс (1989–1992). Москва : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2016. 720 с.
4. Гроций Г. О праве войны и мира: три книги, в которых объясняются естественное право и право народов, а также принципы публичного права / пер. А. Л. Саккетти. Москва : Ладомир, 1994. 868 с.
5. Дзевелюк М.В. Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 20 с.
6. Еллинек Г. Общее учение о государстве / отв. ред. И.Ю. Козлихин ; Ассоциация Юридический центр. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2004. 750 с.
7. Каленіченко Л.І. Державно-правовий примус та система його форм. *Правоохоронна функція держави : теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 90.
8. Кельзен Г. Чисте Правознавство: Проблема справедливості / пер. з нім. О. Мокровольський. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.
9. Клімова Г.П. Держава в політичній системі суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2006. № 3. С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2006_3_15.
10. Кляшторный С.Г. Основные этапы политогенеза у древних кочевников Центральной Азии. Проблемы политогенеза кыргызстанской государственности. Документы, исследования, материалы. Бишкек : Национальная Академия наук Республики Кыргызстан, издательство «Наука», 2003. С. 115–125.
11. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть : учеб. для вузов / рук. авт. кол. и отв. ред. Б.А. Страшун. 4-е изд., дораб. Москва : НОРМА, 2005. 895 с.
12. Костицький В.В. До питання про сучасну державу. *Соціологія права*. 2016. № 4(19). С. 3–14.
13. Кравченко В.Ю. Трансформація феномену політичного насилля : чинники, механізми та тенденції : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 ; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2015. С. 4, 10, 76–77, 109, 126–128, 147.

14. Кухтик С.В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2015. С. 31.
15. Куян І. До питання про публічність і суверенність державної влади. *Право України*. 2009. № 11. С. 55.
16. Кычанов Е.И. Кочевые государства от гуннов до маньчжуров Москва : Вост. лит., 1997. 321 с.
17. Лощикін О. Соціальне призначення держави як проблема функціональної теорії сучасної державності: деякі методологічні питання. *Development of Jurisprudence Problems and Prospects*. 2017. Рр. 119.
18. Мамут Л.С. Гражданское общество и государство: проблемы соотношения. *Общественные науки и современность*. 2002. № 5. С. 98.
19. Массон В.М. Политогенез степных обществ и кочевые империи. Проблемы политогенеза кыргызской государственности: Документы, исследования, материалы / под ред. Д. Джунушалиева, А. Какеева, В. Плоских. Бишкек : НАН Республики Кыргызстан, 2003. С. 100-114.
20. Оборотов Ю.Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания к постижению права). Одеса : Юридична література. 2002. 280 с.
21. Пархоменко Н.М. Суверенітет держави: соціально-політична сутність та юридичний зміст. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2011. Вип. 14. С. 113–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2011_14_20.
22. Поняття та категорії юридичної науки : зб. наук. праць. Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 лист. 2014 р.) / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. Київ : Ніка-Центр, 2014. 492 с.
23. Руссо Ж. Ж. P89 Об общественном договоре. Трактаты / пер. с фр. Москва : «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. 416 с.
24. Серебро М.В. Сучасна держава як цінність : загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2017. С. 73.
25. Сиренко В.Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное (Очерки. Дискуссионные вопросы). Київ : Інститут государства и права им. В.М. Корецького НАН України, 2013. 340 с.
26. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник / Вид. 4-е, допов. і переробл. Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. 524 с.
27. Сурілов О.В. Теорія держави і права : учбовий посібник. Одеса, Астропринт, 1998. 223 с.
28. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко ; 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 66.
29. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова та ін. ; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
30. Фукуяма, Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке. Москва : ХРАНИТЕЛЬ, 2006. 220 с.